

Nuoret ja osaamisen kehittäminen

Komitean esittämien ongelmien kuvaus:

Järjestelmä koetaan monimutkaisena ja vaikeaselkoisena, erityisesti marginaalissa olevilla nuorilla on haasteita hakea etuuksia, joihin heillä on oikeus. Ongelmana on erityisesti se, että opiskeluaikaista toimeentuloa turvataan useammalla etuusjärjestelmällä ja useamman toimijan tekemänä.

Opintotukilain mukainen opintotukijärjestelmä on erilaisten ikärajojen ja etuusosien muodostama sekava kokonaisuus. Nuorille suunnattujen palveluiden sijaan painotus on nyt liikaa sanktioissa, velvoitteissa ja vastikkeellisuudessa. Nuorten näkökulmasta erilaiset järjestelmien sisälle asetetut kannustimet voivat toimia järjestelmän yleistavoitteita vastaan.

1 Johdanto

Muistiossa kuvataan sosiaaliturvakomiteassa esille nostettuja ongelmia nuorten kannalta sekä nykyinen järjestelmä: koulutusjärjestelmä sekä sosiaaliturvaan liittyvät nuorille tarkoitetut palvelut ja eräät keskeiset etuudet. Lisäksi järjestelmän toimivuutta kuvataan esimerkkitapausten avulla.

Sanna Marinin hallitusohjelmassa tavoitteeksi asetetaan, että sivistys, koulutus ja osaaminen muodostavat yhteiskunnan perustan jatkossakin, vahvistavat työllisyyttä ja kestäväää kasvua sekä tarjoavat välineitä Suomen globaalin vaikuttamisen vahvistamiseen. Nyky-yhteiskunnassa työllistymisen ja osallistumisen vaatimuksena on tunnistettu minimissään toisen asteen tutkinto kaikille ja oppivelvollisuuden laajentamisella varmistetaan, että jokainen peruskoulun päättävä suorittaa toisen asteen koulutuksen. Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visio 2030 -työssä on sitouduttu korkeakoulutettujen määrän nostamiseen 50 prosenttiin nuorista aikuisista vuoteen 2030 mennessä. Koulutus on myös paras turva syrjään jäämistä ja näköalattomuutta vastaan. Tasa-arvoisen yhteiskunnan tavoitteena on, että jokaisella on mahdollisuudet kouluttautua niin pitkälle kuin rahkeet riittävät. Nuoria pyritään kannustamaan koulutukseen muun muassa palvelujen ja etuusjärjestelmien avulla.

Nuorten keskeisiä toimeentuloa turvaavia etuuksia ovat opintotuki (sisältäen opintolainan valtioneuvoston), työttömyysturvaetuudet, yleinen asumistuki ja nuorten kuntoutusraha ja toimeentulotuki.

Sosiaaliturvaan liittyvistä palveluista olennaisia ovat työllisyyspalvelut, useiden eri tahojen palveluita yhdistävät Ohjaamot, muut kunnan palvelut (esimerkiksi sosiaalityö), oppilaitosten kautta tarjottavat palvelut sekä Kelan järjestämä kuntoutus.

Perustuslain 19 §:n 2 momentin mukaan lailla on taattava jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Kyse on sosiaalisista riskeistä eli syistä, joiden perusteella etuuksia maksetaan.

Perustuslain 16 §:ssä kohdennetaan julkiselle vallalle velvollisuus turvata jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Velvollisuus kattaa myös opintotuen.

Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Verrattuna esimerkiksi työttömyyden tai opiskelun perusteella maksettavaan toimeentulon turvaan, tässä säännöksessä tarkoitettu toimeentulon turva on viimesijaista.

2 Nuorten osaamisen kehittäminen ja nuorten sosiaaliturvaan liittyvät palvelut

2.1 Koulutusjärjestelmä

Suomen koulutusjärjestelmä muodostuu:

- varhaiskasvatuksesta, jota järjestetään lapsille pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista
- esiopetuksesta, jota järjestetään lapsille pääsääntöisesti oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna
- yhdeksänvuotisesta yleissivistävästä perusopetuksesta (peruskoulu)
- peruskoulun jälkeisestä toisen asteen koulutuksesta, johon kuuluvat ammatillinen koulutus ja lukiokoulutus
- korkea-asteen koulutuksesta, jota annetaan ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa
- aikuiskoulutusta on lisäksi tarjolla kaikilla koulutusasteilla

Oppivelvollisuus alkaa peruskoulusta ja päättyy 18-vuotiaana. Peruskoulun päättyessä nuoren tulee hakea perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen. Oppivelvollisuus päättyy, kun nuori täyttää 18 vuotta tai kun hän tätä ennen suorittaa toisen asteen tutkinnon (ylioppilastutkinto tai ammatillinen tutkinto). Laajennettu oppivelvollisuus astui voimaan vuonna 2021. Lakia sovelletaan ensimmäisen kerran niihin oppivelvollisiin, jotka keväällä 2021 olivat perusopetuksen 9. luokalla (pääosin vuonna 2005 syntyneet). Laajentamisen myötä perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen järjestäjillä sekä muilla oppivelvollisuuskoulutusta järjestävillä sekä viimesijassa asuinkunnalla on velvollisuus ohjata ja valvoa oppivelvollisuuden suorittamista. Näin voidaan varmistaa, että opiskelijaa voidaan tukea ja ohjata riittävästi koko opiskelun ajan.

Toisen asteen koulutus, joka suoritetaan peruskoulun jälkeen, sisältää lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen. Lukiokoulutus on yleissivistävää eikä lukio anna ammatillista pätevyyttä. Lukiokoulutuksen päätteeksi suoritetaan valtakunnallinen ylioppilastutkinto. Sen käyneet voivat hakeutua jatko-opintoihin yliopistoihin, ammattikorkeakouluihin tai ammatilliseen koulutukseen. Lukiokoulutus kestää yleensä 3 vuotta.

Ammatillisen koulutuksen tutkintoja ovat ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot. Ammatillisissa perustutkinnoissa saadaan alalla vaadittavat perustaidot. Ammatti- ja erikoisammattitutkinnot mahdollistavat osaamisen kehittämisen työuran eri vaiheissa. Ammatillisten tutkintojen laajuus ilmaistaan osaamispisteinä. Perustutkinnot ovat laajuudeltaan pääosin 180, ammattitutkinnot 150 ja erikoisammattitutkinnot 180 osaamispistettä.

Ammatillisessa koulutuksessa aloittavien kanssa laaditaan henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma, jossa sovitaan opintojen sisällöstä, aikataulu ja opiskelutavat. Ammatillista koulutusta voidaan järjestää esimerkiksi työpaikoilla oppi- ja koulutussopimuksella ja eri tavoin hankittua osaamista tunnustetaan mahdollisuuksien mukaan osaksi opintoja. Oppisopimuskoulutus tarjoaa nuorille hyvän keinon opiskella työtä tehden ja tavoitteena onkin lisätä oppisopimuskoulutuksen käyttöä myös nuorten parissa. Ammatillisen tutkinnon suorittaneilla on kelpoisuus hakea jatko-opintoihin ammattikorkeakouluun tai yliopistoon.

Yliopistoissa korostuu tieteellinen tutkimus ja siihen perustuva opetus. Ammattikorkeakoulut tarjoavat käytännönläheistä ja työelämän tarpeita vastaavaa koulutusta. Yliopistoissa eli tiede- ja taidekorkeakouluissa voi suorittaa alempia ja ylempiä korkeakoulututkintoja sekä tieteellisiä jatkotutkintoja, joita ovat lisensiaatin ja tohtorin tutkinnot. Ammattikorkeakoulussa voidaan suorittaa ammattikorkeakoulututkintoja ja ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja. Yliopiston alemman korkeakoulututkinnon tavoitteellinen suoritus aika on 3 vuotta ja yliopistojen ylempään korkeakoulututkinnon pääsääntöisesti 2 vuotta alemman jälkeen. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaminen kestää 3,5–4,5 vuotta. Ylempään ammattikorkeakoulututkinnon edellytyksenä on ammattikorkeakoulututkinto tai muu soveltuva tutkinto sekä vähintään kahden vuoden työkokemus aiemman tutkinnon suorittamisen jälkeen.

Vapaan sivistystyön oppilaitoksia ovat kansalaisopistot, kansanopistot, kesäyliopistot, liikunnan koulutuskeskukset ja opintokeskukset. Oppilaitoksissa on tarjolla kansalaistaitoihin valmentavia ja yhteiskunnallisia opintoja, yleissivistäviä opintoja sekä harrastuksellista tietojen ja taitojen kartuttamista. Koulutukseen hakeutuminen on avointa kaikille. Koulutus ei ole tutkintotavoitteista eikä sen sisältöjä säädellä lainsäädännössä.

Taiteen perusopetus on koulun ulkopuolista ensisijaisesti lapsille ja nuorille tarkoitettua taidekasvatusta. Taiteen perusopetusta annetaan musiikkioppilaitoksissa, kuvataidekouluissa, tanssioppilaitoksissa, käsityökouluissa ja muissa oppilaitoksissa. Eri taiteenaloilla annettava taiteen perusopetus etenee tavoitteellisesti tasolta toiselle ja antaa oppilaalle valmiuksia ilmaista itseään sekä hakeutua alan ammatilliseen ja korkea-asteen koulutukseen.

2.2 Koulutuksen aikaiset opintososiaaliset edut

Opetus on opiskelijalle maksutonta tutkintoon johtavassa koulutuksessa toisella asteella ja korkea-asteella. Ammatti- tai erikoisammattitutkintokoulutuksessa opiskelu voi olla maksullista, sillä koulutuksen järjestäjällä on lupa periä opiskelijalta kohtuullinen opiskelumaksu. Avoimen ammattikorkeakoulun, avoimen yliopiston sekä kesäyliopiston opetus on maksullista. Kansanopistoissa on sekä maksullista että maksutonta koulutusta, mutta oppivelvollisille tarkoitetut koulutukset ovat maksuttomia samalla tavalla kuin toisen asteen koulutukset. Kansalais- ja työväenopistojen kurssit ovat maksullisia.

Koulutuksen opintososiaalisia etuja ovat toisella asteella koulutuksen järjestäjän vastuulla oleva oppilaitosruokailu sekä asuntolapalvelut. Nuorille tarkoitettussa lukiokoulutuksessa sekä päätoimisesti ammatillisessa koulutuksessa opiskelevilla opiskelijoilla on oikeus maksuttomaan ateriaan niinä

työpäivinä, joina edellytetään opiskelijan läsnäoloa koulutuksen järjestäjän osoittamassa koulutuspaikassa. Oppivelvollisella opiskelijalla on edellä mainittu oikeus myös aikuisille tarkoitettussa lukiokoulutuksessa. Koulutuksessa, joka on järjestetty sisäoppilaitosmuotoisesti, opiskelijalla on lisäksi oikeus muuhun riittävään päivittäiseen ruokailuun. Korkea-asteella korkeakoulut järjestävät ruokailun ja opiskelija voi osaa ateriatuetun opiskelija-aterian päivittäin.

Asuminen koulutuksen järjestäjän osoittamassa asuntolassa on opiskelijalle maksutonta. Ammatillisessa koulutuksessa on lisäksi erityistä tukea saavalla opiskelijalla oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin ja erityisiin apuvälineisiin. Opiskelija-asuntosäätiöt tarjoavat kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja sekä toisen asteen että korkea-asteen opiskelijoille.

2.3 Nuorten sosiaaliturvaan liittyvät palvelut

Sosiaaliturvaan liittyvistä palveluista olennaisia ovat työllisyys- ja sosiaalipalvelut, Kelan järjestämä kuntoutus sekä useiden eri tahojen palveluita yhdistävät Ohjaamot ja etsivä nuorisotyö. Palvelujärjestelmällä pyritään ehkäisemään nuorten syrjäytymistä, löytämään jokaiselle nuorelle koulutuspolku sekä edistämään nuorten työllistymistä ja mielenterveyttä. Ns. NEET-nuorten määrä ja osuus nuorten ikäluokasta on laskenut vuoteen 2019 asti, jonka jälkeen lasku on taittunut (taulukko 1).

Taulukko 1. Nuorten 15-29-vuotiaiden ei-työllisenä, ei tutkintoon johtavassa eikä kurssikoulutuksessa eikä varusmiespalvelussa määrä ja osuus ikäluokasta vuosina 2015-2020 (Lähde: Tilastokeskus, Työvoimatutkimus).

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
NEET-nuorten määrä	119 000	113 000	105 000	96 000	90 000	96 000
NEET-nuorten osuus ikäluokasta, %	12,1 %	11,5 %	10,7 %	9,9 %	9,3 %	10,0 %

2.3.1 TE-palvelut

Nuorisotakuu tarkoittaa, että TE-palvelut tarjoaa alle 25-vuotiaille sekä 25-29-vuotiaille vastavalmistuneille työnhakijoille palvelua tai toimenpidettä viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun työnhaku on alkanut. Palvelu parantaa nuoren mahdollisuuksia selviytyä työmarkkinoilla ja löytää työpaikka. Ennen kolmen kuukauden työttömyyttä TE-toimisto tarjoaa esimerkiksi työtä, koulutusta, työkokeilua, työnhakuvalmennusta, starttirahaa, palkkatuettua työtä tai ammatinvalinta- ja urasuunnittelupalveluja. Nuorisotakuu mm. edistää sijoittumista koulutukseen ja työmarkkinoille, estää työttömyyden pitkittymistä ja estää syrjäytymistä.

TE-palveluina toteutettaviin koulutuspalveluihin voidaan valita nuoria vain rajatuissa tilanteissa. Työvoimakoulutukseen voidaan valita pääsääntöisesti vain yli 20-vuotias. Alle 20-vuotias oppivelvollisuuden suorittanut voidaan valita muuhun kuin kotoutumiskoulutukseen vain, jos

koulutuksen suorittaminen ei ole mahdollista tai muutoin tarkoituksenmukaista omaehtoisena opiskeluna. Työttömyysetuudella tuettu omaehtoinen opiskelu on mahdollista vain yli 25-vuotiaille.

2.3.2 Etsivä nuorisotyö

Kunta voi järjestää etsivää nuorisotyötä, jonka tehtävänä on tavoittaa tuen tarpeessa oleva nuori ja auttaa häntä sellaisten palvelujen ja muun tuen piiriin, joilla edistetään hänen kasvuaan, itsenäistymistään, osallisuuttaan yhteiskuntaan ja muuta elämänhallintaansa sekä pääsyään koulutukseen ja työmarkkinoille. Etsivä nuorisotyö perustuu vapaaehtoisuuteen ja nuoren kanssa tehtävään yhteistyöhön.

2.3.3 Nuorten työpajatoiminta

Nuorten työpajatoimintaa järjestävät muun muassa kunnat, yhdistykset ja säätiöt. Työpajatoimintaa on yli 90 prosentissa Manner-Suomen kunnista. Työpajat tukevat alle 29-vuotiaita nuoria koulutukseen, työelämään ja elämänhallintaan liittyvissä asioissa. Työpajalle voi hakeutua suoraan tai esimerkiksi oman paikkakunnan TE-toimiston, sosiaalitoimiston tai Ohjaamon kautta. Nuorten työpajatoiminta perustuu valmennukseen, johon nuori osallistuu omien edellytystensä mukaan yhdessä laaditun henkilökohtainen valmennussuunnitelma pohjalta. Työpajat ovat toiminnallisia ja yhteisöllisiä oppimisympäristöjä. Työpajassa nuori voi olla samalla työhallinnon tai kunnan tai näiden yhdessä järjestämässä taikka Kelan järjestämässä palvelussa, johon kytkeytyy myös nuoren saama etuus. Useimmiten nuori on kuntouttavassa työtoiminnassa tai työkokeilussa. Nuori voi olla myös sosiaalisessa kuntoutuksessa, palkkatuetussa työssä, työvoimakoulutuksessa tai työhön valmennuksessa.

2.3.4 Kuntoutus

Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetussa laissa (566/2005) säädetään Kelan kuntoutuksen järjestämisestä sekä toimeentulon korvaamisesta ja turvasta kuntoutuksen ajalle. Nuoren ammatillisen kuntoutuksen tarkoituksena on tukea ja edistää nuoren toimintakykyä, elämänhallintaa sekä opiskelu- ja työllistymisvalmiuksia. Nuoren ammatillisen kuntoutuksen palveluita ovat NUOTTI-valmennus, ammatillinen kuntoutusselvitys, työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus (TEAK) ja koulutuskokeilu.

Kansaneläkelaitos järjestää 16–29-vuotiaalle vakuutetulle ammatillista kuntoutusta (nuoren ammatillinen kuntoutus), jos:

- 1) vakuutetun toimintakyky on olennaisesti heikentynyt;
- 2) kuntoutus on tarkoituksenmukaista vakuutetun toimintakyvyn ja elämänhallinnan sekä opiskelu- tai työllistymisvalmiuksien tukemiseksi tai edistämiseksi; ja
- 3) kuntoutus on tarpeen tukemaan tai edistämään vakuutetun kykyä opiskella tai työllistyä.

16–29-vuotias nuori, jonka toimintakyky on olennaisesti heikentynyt ja jolla on kuntoutuksen tarve, on voinut saada ammatillista kuntoutusta ilman sairaus- tai vammadiagnoosia.

2.3.5 Ohjaamot

Ohjaamot on tarkoitettu kaikille alle 30-vuotiaille nuorille. Niistä saa maksutonta apua monenlaisiin asioihin nuoren elämään liittyen, esimerkiksi opiskeluun, työllistymiseen, asumiseen ja hyvinvointiin. Ohjaamosta ei suoraan saa esimerkiksi asuntoa tai toimeentulotukea, vaan tietoa ja tukea asioiden hoitamiseen. Ohjaamot ovat monialaisen yhteistyön toimintamalli. Ohjaamojen palvelut ja niissä työskentelevät ammattilaiset vaihtelevat paikkakunnittain.

Ohjaamojen valtakunnallisina tavoitteina on sujuvoittaa nuorten siirtymiä työhön ja koulutukseen tai muuhun toimintaan, edistää nuorten osallisuutta, toimintakykyä ja elämönhallintaa sekä koota yhteen palveluntuottajia monialaiseksi kokonaisuudeksi. Vuonna 2020 julkaistu tutkimus¹ osoittaa, että nuorten tilannetta pystytään Ohjaamoissa edistämään kokonaisvaltaisesti niiden moniammatillisesta toimintamallista johtuen. Matala kynnys houkuttelee Ohjaamoon palveluista hyötyviä nuoria, jotka jäisivät muuten kokonaan ilman palveluita tai hakeutuisivat niihin vasta myöhemmin esimerkiksi ongelmien pitkittyessä ja kumuloituessa. Palvelun rakentaminen nuoren tarpeiden ympärille tekee siitä asiakaslähtöisempää, joustavampaa ja tehokkaampaa. Yksilöllinen asiakasohjaus ja vahva palvelukoordinaatio puolestaan ehkäisevät palveluista tippumista ja sitä kautta nuorten syrjäytymistä.

3 Etuudet

Nuorten keskeisiä toimeentuloa turvaavia etuuksia ovat opintotuki (sisältäen opintolainan valtioneuvoston), työttömyysturvaetuudet ja nuorten kuntoutusraha. Lisäksi vanhempainpäiväraha ja muut lasten hoitoon liittyvät etuudet, sairauspäiväraha ja työkyvyttömyyseläke voivat tulla kyseeseen niihin liittyvissä tilanteissa. Lisäksi yleisellä asumistuella (sekä tietyissä tilanteissa opintotuen asumislisällä) tuetaan niin nuorten kuin muidenkin pienituloisten ruokakuntien asumista. Samoin viimesijainen harkinnanvarainen toimeentulotuki voi tulla kyseeseen, jos tulot ja varat eivät riitä kattamaan välttämättömiksi katsottuja menoja.

Kela maksoi 2020 tarkastelun kohteena olevia perusturvaetuuksia alle 30 vuotiaalle 2 291 milj. euroa.

---

¹ Valtakari et al. Ohjaamot - monialaista yhteistyötä, vaikuttavuutta ja uutta toimintakulttuuria : Monialaisen yhteistyön vaikuttavuus nuorten työllistymistä edistävissä palveluissa Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:13

Taulukko 2. Alle 30-vuotiaat etuuskien saajat tietyissä etuuksissa

VUONNA 2020, ALLE 30-VUOTIAAT SAAJAT. LÄHDE: KELA

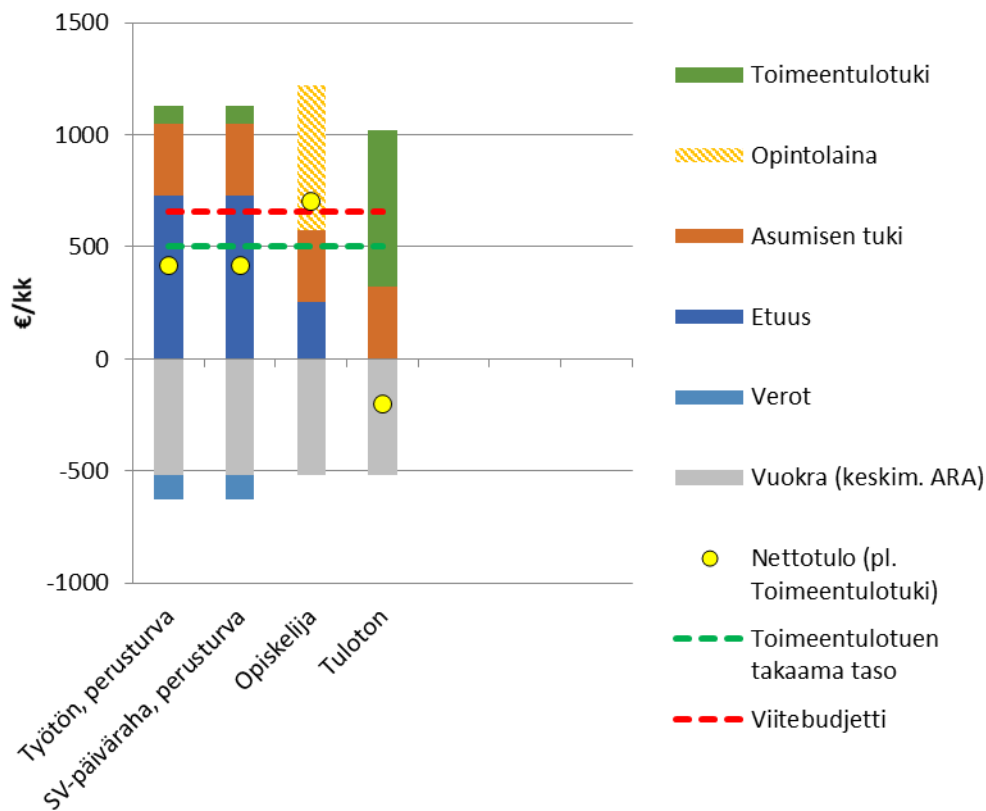
	Saajat	Maksetut etuu-det, euroa	Etuusmeno/kk, euroa	Maksetut etuudet, euroa/saaja
Opintotuki ¹	284 914	405 163 109	33 763 592	1 500,89
Kelan työttömyysturva ²	130 434	534 952 719	44 579 393	
Kuntoutusraha ³	22 461	149 369 248	12 447 437	6 650
Perustoimeentulo- tuki ⁴	141 428	430 130 720	35 844 227	3 041,34
Yleinen asumistuki ⁵	347 095	771 521 134	64 293 428	2 222,80

Ikä on tilastointivuoden lopun mukainen.

- ¹ Sisältää opintorahan ja asumislisän. Maksetut etuudet, euroa/saaja sisältää nollaa suuremmat säännölliset maksut saajaa kohti. Tukikuukausien lukumäärä/saaja sisältää maksukuukausien määrän saajaa kohti (säännölliset ja takautuvat nollaa suuremmat maksut).
- ² Sisältää Kelan työttömyysturvaan luettavat etuudet eli peruspäiväraha, työmarkkinatuki, kotoutumistuki (josta maksettu vain palautuksia) ja liikkuvuusavustus. Kokonaisuuteen kuuluisi vielä vuorottelukorvaus, mutta alle 30-vuotiaita ei sen saajiin voi käytännössä kuulua (koska työuraa pitää olla takana 20 vuotta). Kelastosta löytyvät samat tiedot sekä myös ansioturvan tiedot.
- ³ Sisältää kaikki kuntoutusrahaetuudet. Korvatuilla päivillä tarkoitetaan kuntoutuksen ajalta kuntoutujille toimeentuloturvana maksettuja kuntoutusrahopäiviä. Ei sisällä palautuksia koskevia päiviä.
- ⁴ Sisältää Kelan maksaman perustoimeentulotuen (ei sisällä kuntien maksamaa täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea). Perustoimeentulotuen saajat ja maksetut etuudet saajakotitalouksissa, joissa tuen hakija on alle 30-vuotias.
- ⁵ Yleisen asumistuen saajat ja maksetut etuudet saajaruokakunnissa, joissa tuen hakija on alle 30-vuotias.

Työttömyysturvan peruspäiväraha tai sv-päiväraha tai opintotuki (opintoraha ja -laina) yhdessä asumistuen kanssa ylittävät toimeentulotuen takaaman toimeentulon tason (Kuva 1).

Kuva 1. Perusturvavertailu: yksin asuva, III kuntaryhmä, vuokra keskimäärin 519 e/kk. (Lähde THL, perusturvavertailu 2021/Jussi Tervola)

3.1 Opintotuki

Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoite opintotukitoimille on opiskeluajan toimeentulon turvaaminen ja opintotuen mitoittaminen siten, että mahdollistetaan tasa-arvoiset edellytykset osaamistason parantamiseen tukemalla omaehtoiseen koulutukseen hakeutumista ja päätoimista opiskelua.

Päätoimisen opiskelun ajalle maksettava opintotukilain (65/1994) mukainen opintotuki on nuorten yleisin etuus. Se koostuu opintorahasta ja opintolainan valtiontakauksesta. Tuen määrän vaikuttaa opiskelijan ikä ja asumismuoto. Tarveharkinnassa otetaan huomioon opiskelijan omat tulot sekä toisella asteella nuorimpien opiskelijoiden kohdalla myös vanhempien tulot vanhempien elatusvelvollisuuden vuoksi. Korkein mahdollinen opintorahan määrä on huomattavasti muita rahamuotoisia perusturvaetuuksia pienempi ja kattaa lähinnä itsenäisesti asuvalla ruokailukustannukset. Muut elinkustannukset on katettava muilla varoilla; opintolainalla, työtuloilla tai vanhempien taloudellisella tuella.

Opintotuki on lainapainotteinen koulutuksen investointiluonteen vuoksi. Lainaa ei aina mielletä tueksi ja liiallista velkaantumista halutaan välttää, jonka vuoksi työtulot ovat usein välttämättömiä elinkustannusten kattamiseksi erityisesti itsenäisesti asuvilla opiskelijoilla. Opiskelun ja ansiotyön yhdistäminen koetaan kuitenkin ongelmaksi, koska opintotuen tulorajat mahdollistavat vain sivutoimisen työssäkäynnin. Tulorajojen tarkoituksena on mahdollistaa kohtuulliset lisätulot ja työkokemuksen kertyminen niin, että se ei estä tavoitteellista ja tehokasta opiskelua. Osa opiskelijoista ei halua tai voi hyödyntää opintolainaa.

Valtio voi maksaa määrääjassa ensimmäisen korkeakoulututkinnon suorittaneen opintovelallisen lainasta osan suoraan pankkiin (opintolainahyvitys). Lisäksi pienituloisen opintovelallisen korot voidaan maksaa korkoavustuksena. Jos opintovelallinen laiminlyö korkojen tai velan lyhennyksen takaisinmaksun luottolaitokselle, valtio maksaa opintovelan takaajana luottolaitokselle.

Opintolainansaaja on kuitenkin velvollinen maksamaan luottolaitokselle maksetun velan takaisin valtiolle.

Opintotuen enimmäistukiaika on korkeakouluopinnoissa 70, 64 tai 54 tukikuukautta riippuen opintojen aloitusajankohdasta. Käytännössä tukiaika mahdollistaa yhden alemman ja yhden ylemmän korkeakoulututkinnon suorittamisen. Muihin kuin korkeakouluopintoihin tarkoitettua tukiaika ei ole rajattu. Opintotuessa on käytössä tukikuukausien määrästä riippuva nk. vapaa vuositulo, jonka voi ansiota menettämättä tukea. Käytännössä opiskelija voi nostaa tai palauttaa tukea tarpeen mukaan. Tyypillinen tukikuukausien määrä lukuvuoden aikana on 10 tai 9 tukikuukautta, koska useimmiten opiskelijalla on mahdollisuus ansiotuloihin erityisesti kesäaikana.

Taulukko 3. Taulukko 3. Opintotuen määrä eri tilanteissa

OPINTOTUKI 1.8.2021

Opintoraha	Toinen aste €/kk	Kokea-aste €/kk
Avioliitossa oleva tai elatusvelvollinen	253,69	253,69
Lasta huoltava (opintoraha sis. huoltajakorotuksen 75 €/kk)	355,05	355,05
Itsenäisesti asuva 18-vuotta	253,69	253,69
Itsenäisesti asuva alle 18 -vuotta	103,12 a c	103,12 a
Vanhempansa luona asuva, 20 vuotta	82,50 a	82,50 a
Vanhempansa luona asuva, 17–19-vuotta	39,19 b c	39,19 a

Vanhempien pienten tulojen perusteella opintorahaa voidaan:

a = korottaa b = korottaa tai pienentää c = lisäksi mahd. oppimateriaalilisa 47,44 €/kk

Opintolainan valtioneuvoston määräämien määrä (€/kuukausi):

Alle 18 vuotias muu kuin korkeakouluopiskelija	300
18 vuotta täyttänyt muu kuin korkeakouluopiskelija	650
Korkeakouluopiskelija	650
Ulkomailla opiskeleva	800

- **Asumislisa** ulkomailla 210 €/kk, opistojen asuntolassa 88,87 €/kk.
- **Yleinen asumistuki** on ruokakuntakohtainen ja kuntaryhmittäinen.
- Asumistuen enimmäismäärä omavastuu huomioiden eli 80 %:ia hyväksyttävistä enimmäisasumismenoista: [Asumiseen tukea opiskelijalle](#)
- Maaliskuussa 2021: keskimääräinen asumistuki oli opiskelija-ruokakunnilla noin 325 €/kk; yksin asuvalla 304 €/kk, opiskelijalapsiperheillä 474 €/kk.

Asumistuki on merkittävä opiskelijan tukimuoto. Asumistuessa otetaan huomioon koko ruokakunnan tulot, mikä voi aiheuttaa epäoikeudenmukaiseksi koettua tuen menetystä opiskelevalle ruokakunnan jäsenelle erityisesti silloin kun jäsenet eivät koe muodostavansa yhteistä taloutta.

Koulumatkatuki on kuukausikohtainen etuus ja tarkoitettu pääasiassa toisen asteen opiskelijoiden koulumatkoista aiheutuvien kustannusten korvaamiseen. Koulumatkatukea voidaan maksaa matkalipun myyjälle, koulutuksen järjestäjälle tai opiskelijalle itselleen.

Opiskelijalla voi olla oikeus toimeentulotukeen, jos ensisijaiset etuudet (esimerkiksi opintotuki ja yleinen asumistuki) eivät riitä toimeentulon turvaamiseen. Jos opiskelija suorittaa opintoja, jotka eivät oikeuta opintotukeen tai oikeus opintotukeen on päättynyt, opintojen tukemista toimeentulotuella arvioidaan tapauskohtaisesti sen perusteella, kuinka opinnot edistäisivät hakijan siirtymistä työelämään (Kela/toimeentulotuen etuusohje).

Opintotuen viimeisimpien muutosten vaikuttavuutta arvioidaan vuoden 2021 loppuun mennessä valmistuvassa Kelassa laadittavassa opintolainahyvitystä koskevassa selvityksessä sekä keväällä 2021 valmistuvassa VTV:n selvityksessä Opintotukiuudistusten tuloksellisuus 2010-luvulla. 2010 – luvulla toteutettujen opintotukiuudistusten myötä opintotuen ehdot ovat muuttuneet tiukemmiksi, opintolainan käyttöön on lisätty huomattavia kannustimia ja opiskelijat ovat päässeet ympärivuotisen asumistuki-järjestelmän piiriin. Tarkastustuloksia voidaan hyödyntää laaja-alaisesti opintotukea kehitettäessä.

3.2 Työttömyysetuus

Työttömyysturvalain mukaan alle 18-vuotiaalla nuorella, joka ei ole suorittanut peruskoulun tai lukion jälkeistä tutkintoon johtavaa, ammatillisia valmiuksia antavaa koulutusta, ei pääsääntöisesti ole oikeutta työttömyyden perusteella maksettavaan työmarkkinatukeen.

17-vuotias työnhakija voi saada

- työttömyyspäivärahaa sekä työttömyyden että työllistymistä edistävään palveluun osallistumisen perusteella, jos hän on suorittanut oppivelvollisuuden
- työmarkkinatukea sekä työttömyyden että työllistymistä edistävään palveluun osallistumisen perusteella, jos hän on suorittanut oppivelvollisuuden ylioppilastutkinnolla ja hänellä on lisäksi lukion jälkeinen ammatillinen koulutus
- työmarkkinatukea työllistymistä edistävään palveluun osallistumisen perusteella, jos hän on suorittanut oppivelvollisuutensa ylioppilastutkinnolla, vaikka hänellä ei olisi lukion jälkeistä ammatillista koulutusta

Oikeus työttömyysetuuteen voi olla myös alle 18-vuotiaalla, joka on keskeyttänyt oppivelvollisuutensa suorittamisen oppivelvollisuuslaissa mainituilla syillä, esimerkiksi pitkäaikainen sairaus, vanhempainvapaa, ulkomailla olo tai muu painava syy.

Työttömyysetuutta saadakseen koulutusta vailla olevan nuoren on haettava vuosittain vähintään kahta tutkintoon johtavaa opiskelupaikkaa syksyllä alkaviin opintoihin. Myös lukio-opintoihin hakeminen riittää. Koulutusta vailla olevalla nuorella tarkoitetaan työttömyysturvalaissa alle 25-vuotiasta nuorta, joka ei ole suorittanut peruskoulun tai lukion jälkeistä tutkintoon johtavaa, ammatillisia valmiuksia antavaa koulutusta.

18–24 –vuotiaiden ikään perustuvan erilliskohtelun tavoitteena on edistää ammatillisia valmiuksia antavaan koulutukseen hakemista ja sitä kautta myös nuorten myöhempää työllistymistä. Ammatillinen koulutus on merkittävä tekijä henkilön myöhemmän työllistymisen kannalta. Opiskeluun hakeutuminen kuitenkin vähenee nopeasti iän myötä. Jos opiskelua ei aloiteta nuorena, sen aloittaminen myöhemmin tulee yhä epätodennäköisemmäksi. Asiaan liittyvän, vuotta 2008 koskeneen selvityksen (Myrskylä Pekka, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 12/20011) mukaan niistä työttömistä ja kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolella olevista 25-vuotiaista, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa tai joilla ei ole kesken olevia opintoja, 90 prosenttia jää vaille jatkokoulutusta.

Edellä mainitun lisäksi valmisteltaessa opiskelupaikkojen hakemista koskevia nykyisiä työttömyysturvalain säännöksiä arvioitiin, että ammatillisesta koulutuksesta valmistutaan tyypillisesti noin 24–25 vuoden iässä. Sen sijaan henkilöillä, jotka ovat suorittaneet vain perusasteen, työttömyysriskin arvioitiin kasvavan aina 25 ikävuoteen asti.

Työnhakijan omaehtoista opiskelua on voitu tukea työttömyysetuudella julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetussa laissa säädetyllä tavalla vuoden 2010 alusta lukien. Opiskelun tukemisen tarkoituksena ei ole ollut korvata opintotukijärjestelmää tai muita vastaavia opintojen aikaisia tukimuotoja. Tämän vuoksi julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetussa laissa säädetään, ettei työttömyysetuutta voida maksaa opiskelun tukemiseksi alle 25 vuotiaalle. Alle 25-vuotiaiden henkilöiden omaehtoisten opintojen ensisijaisena tukimuotoina tulisi olla opintotuki.

Työttömyysetuudella tuettua omaehtoista opiskelua koskevissa säännöksissä on käytetty samaa ikärajaa kuin esimerkiksi työttömyysturvalaissa säädetyssä velvollisuudessa hakea opiskelupaikkoja työttömyysetuuden saamisen edellytyksenä. Lisäksi opiskelun tukemista koskevassa yhteydessä on ollut merkityksellistä, että säännöksiin sisältynyt ikäraja ei heikentänyt aiempaan verrattuna työttömien mahdollisuuksia saada työttömyysetuutta omaehtoisen opiskelun ajalta, koska aiemman koulutuspäivärahan edellytyksenä oli ollut 10 vuoden työhistoria. Tämä oli käytännössä tarkoittanut sitä, että koulutuspäivärahalla oli ollut mahdollista aloittaa opinnot aikaisintaan 28-vuotiaana.

Koulutuksen hakuvelvoitteesta on parhaillaan käynnissä valtioneuvoston yhteisen selvitys- ja tutkimustoiminnan (VN TEAS) hanke, jonka tavoitteena on tutkia, toimiiko työttömyysturvalain hakuvelvoite tarkoituksenmukaisesti eli lisääkö se nuorten tutkintojen suorittamista ja työhön hakeutumista. Samalla arvioidaan hakuvelvollisuuden 25-vuoden ikärajan tarkoituksenmukaisuutta. Hankkeen toisena tavoitteena on tuottaa hakuvelvollisuuden kehittämisen kannalta olennaista tietoa. Hanke päättyy ja raportti julkaistaan viimeistään 31.12.2021.

Työmarkkinatuen odotusaika asetetaan työttömyysturvalain 7 luvun 2 §:n mukaan henkilölle, joka ei ole suorittanut peruskoulun tai lukion jälkeistä tutkintoon johtavaa, ammatillisia valmiuksia antavaa koulutusta. Odotusajan pituus on 21 viikkoa. Odotusajan kesto vähentää muun muassa aikaisempi työskentely ja työttömyysetuuden saaminen. Työllistymistä edistävän palvelun ajalta työmarkkinatukea voidaan maksaa odotusajan estämättä. Työmarkkinatuen odotusajasta säädettiin jo laissa työmarkkinatuesta (1542/1993, voimaan 1.1.1994), joka kumottiin työttömyysturvalain voimaantulon yhteydessä. Työmarkkinatukijärjestelmän keskeisenä tavoitteena oli tehostaa ammatilliseen koulutukseen hakeutumista eikä tämän vuoksi nähty tarkoituksenmukaisesti maksaa

työmarkkinatukea ilman ammatillista koulutusta olevalle, ensimmäistä kertaa työmarkkinoille tulevalle henkilölle heti työnhakijaksi ilmoittautumisesta alkaen.²

3.3 Kuntoutustuki

Kuntoutuksen ajalle maksettava kuntoutusraha on määrältään vähintään yhtä suuri kuin se kuntoutujalle myönnettävä sairausvakuutuslain mukainen sairauspäiväraha, johon hänellä olisi oikeus, jos hän kuntoutuksen alkaessa olisi tullut työkyvyttömäksi. Ammatillisen kuntoutuksen ajalta kuntoutusrahan määrä päivältä on kuitenkin 75 prosenttia vakuutetun sairausvakuutuslain 11 luvun 2 §:ssä tarkoitetun vuositulon kolmassadasosasta. Kuntoutusrahan määrä on aina vähintään sairausvakuutuslain 11 luvun 10 §:ssä tarkoitetun päivärahan suuruinen.

Kuntoutusrahan vähimmäismäärä on 29,05 euroa arkipäivältä (vuonna 2021). Nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärä on 33,51 euroa arkipäivältä. Siten etuuden määrä on noin 720 euroa kuukaudessa.

3.4 Asumistuki

Yleistä asumistukea maksetaan pientuloiselle ruokakunnalle asumismenojen alentamiseksi. Tukea myönnettäessä otetaan huomioon samaan ruokakuntaan kuuluvien henkilöiden bruttotulot (sosiaalietuudet, palkat ja pääomatulot) tiettyjä etuoikeutettuja tuloja huomioonottamatta.

Samaan ruokakuntaan kuuluvat esimerkiksi samassa asunnossa asuvat lähisukulaiset ja yhteisellä vuokrasopimuksella asunnon vuokranneet henkilöt. Samaan ruokakuntaan kuuluvat myös erillisellä vuokrasopimuksella osan asunnosta vuokranneet, jos he ovat vuokrasopimuksen tai sen liitteen mukaan vastuussa koko asunnon vuokrasta.

Eri ruokakuntaan taas kuuluvat henkilöt, jotka ovat vuokranneet osan asunnosta erillisellä vuokrasopimuksella, jos he eivät ole lähisukulaisia tai jos he eivät ole vuokrasopimuksen mukaan vastuussa koko asunnon vuokrasta.

---

² Työmarkkinatuen odotusajan asettamisessa ei ole ikärajaa. Kelan tilastojen mukaan odotusajan saaneiden osuus (lukumäärä yhteensä 17 284 henkilöä) ikäryhmittäin vuonna 2019: 17-19-vuotiaat 18,6 %, 20-24-vuotiaat 24,4 %, 25-29-vuotiaat 20,7 %, 30-34-vuotiaat 12,2 %, 35-39-vuotiaat 8,9 %, 40-44-vuotiaat 5,4 %, 45-49-vuotiaat 3,3 %, 50-54-vuotiaat 2,9 %, 55-59-vuotiaat 2,2 % ja 60-64-vuotiaat 1,4 %

3.5 Toimeentulotuki

Toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997)) mukaan toimeentulotuki on viimesijainen etuus, johon voi syntyä oikeus silloin, kun toimeentuloa ei pysty muutoin turvaamaan ja käytettävissä olevat tulot ja varat eivät riitä kohtuulliseksi katsottuun elintasoon. Opiskelijan ensisijaisiin etuuksiin katsotaan kuuluvaksi myös opintolaina.

Toimeentulotuen perusosan suuruus määräytyy kotitaloudessa asuvien henkilöiden mukaan. Kullekin kotitalouden henkilölle on määritelty tietty perusosan määrä (taulukko 1). Lisäksi perustoimeentulotuen muina perusmenoina katetaan kohtuullisen suuruisina esimerkiksi asumismenot ja muut kuin perusosaan sisältyvät terveydenhoidon menot.

Toimeentulotukilaissa säädetään, että jokaisella on velvollisuus kykynsä mukaan pitää huolta itsestään ja omasta elatuksestaan. Mikäli henkilöllä ei ole mitään ensisijaisia tulonlähteitä, mutta hän on työkykyinen, tulisi hänen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi. Nuorten kohdalla katsotaan, että myös koulutukseen hakeutumista voidaan edellyttää. Mikäli ammatillista koulutusta vailla oleva, täysi-ikäinen alle 25-vuotias on ilman perusteltua syytä keskeyttänyt koulutuksen tai kieltäytynyt koulutuksesta, voidaan toimeentulotuen perusosaa alentaa enintään 20%:lla ja mikäli kieltäytyminen on toistuvaa, enintään 40%:lla. Perusosan alentaminen voi kestää kerralla enintään kaksi kuukautta kieltäytymisestä tai laiminlyönnistä lähtien. Perusosan alentamisen yhteydessä Kela ohjaa asiakkaan kunnan sosiaalitoimeen itsenäisen selviytymisen suunnitelman laatimista varten.

Hallituksen esityksessä toimeentulotuen alentamista perusteltiin seuraavasti: ”Työmarkkinatuen epääminen ei ole toimeentulotukilaissa peruste toimeentulotuen perusosan alentamiselle. Tämän vuoksi on syntynyt tilanteita, joissa työmarkkinatuki on evätty mainitulla perusteella, mutta henkilölle on kuitenkin voitu myöntää lähes samansuuruisia toimeentulotukea. Tämä on epätarkoituksenmukaisella tavalla saattanut estää työttömyysturvan epäämisen tavoitteena ollutta koulutukseen hakeutumista edistävää kannustusvaikutusta.” Lailla haluttiin siis korjata ongelma, joka syntyi siitä, että nuori, jolta on evätty työttömyysturva, voi kuitenkin saada lähes samansuuruisia toimeentulotukea. Arvioidessaan lakimuutoksen vaikutuksia sosiaalihuollon asiakkaan asemaan hallituksen esityksessä (HE 138/2010 vp) todettiin seuraavaa: ”Toimeentulotuen perusosan alentaminen ja erityisesti siihen liittyvä kokonaisvaltainen suunnitelma ovat tarkoitettuja osaltaan edesauttamaan nuoren omatoimisuutta ja sijoittumista yhteiskuntaan. Tavoitteena on, että mahdollisuus perusosan alentamiseen koulutuksesta kieltäytyvän tai koulunkäynnin keskeyttäneen nuoren kohdalla aktivoi nuorta selvittämään yhteistyössä sosiaalityöntekijän ja työvoimaviranomaisten kanssa nuoren omaa elämäntilannetta ja laatimaan tavoitteellisen suunnitelman hänen elämäntilannettansa parantamiseksi.”

Toisaalta hallituksen esityksessä todettiin, että ”tässä tarkoitettujen nuoret ovat erittäin vaikeassa asemassa ja syrjäytymisvaarassa”, ja että ”lain muutoksen kohteena olevien nuorten osalta on tärkeää ensisijaisesti tukea kaikilla mahdollisilla sosiaalityön muilla käytettävissä olevilla keinoilla nuoren arjessa selviytymistä ja suunnitelmallista elämäntilannetta”. Perustuslakivaliokunta ei lausunnossaan (PeVL 34/2010 vp) ”sinänsä” pidä täysin asianmukaisena, että yhden etuuden epääminen aiheuttaa samalla toisen, tarkoitukseltaan erilaisen etuuden alentamisen varsinkin kun on

kysymys viimesijaisesta toimeentulon turvasta. Sääntelyn tavoite, nuoren henkilön aktivoiminen työelämään ja yhteiskuntaan yleisemminkin, on kuitenkin perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä”. Perustuslakivaliokunnan mukaan sääntelyn merkitsemä, iän mukaan määräytyvä erityiskohtelu on mahdollista nuorisotyöttömyyden erityisongelmien takia.³

Usein toimeentulotuen saanti on lyhytaikaista ja liittyy erilaisiin elämän nivelvaiheisiin, kuten opintojen aloittaminen ja päättäminen, kesätyön aloitus, työttömäksi jääminen, armeijasta pääsy. Noin puolet nuorista poistuu perustoimeentulotuelta ennen kuin tuen saanti pitkittyy yli neljän kuukauden. Kelan rekisteriselvityksen⁴ mukaan perustoimeentulotuen saanti pitkittyy erityisesti yksin asuvilla, yksinhuoltajilla ja maahanmuuttajanuorilla. Toimeentulon ongelmat liittyvät nuorilla yhtäältä ensisijaisille etuuksille pääsemisen vaikeuteen ja toisaalta erityisesti kaupungeissa asumisen korkeisiin kustannuksiin. Taustalla on todennäköisesti myös terveydellisiä ongelmia. Kelan selvityksen mukaan suurin osa nuorista perustoimeentulotuen saajista on työttömiä, mutta vain osa heistä saa työttömyysturvaetuuksia. Vajaa puolet perustoimeentulotukea saaneista nuorista oli kokonaan vailla ensisijaisia etuuksia toimeentulotuen saannin alkaessa. Heistä yli puolella oli taustalla se, etteivät he täyttäneet työttömyysetuuden saamisen edellytyksiä.

4 Esimerkkitapauksia nuorten tilanteista

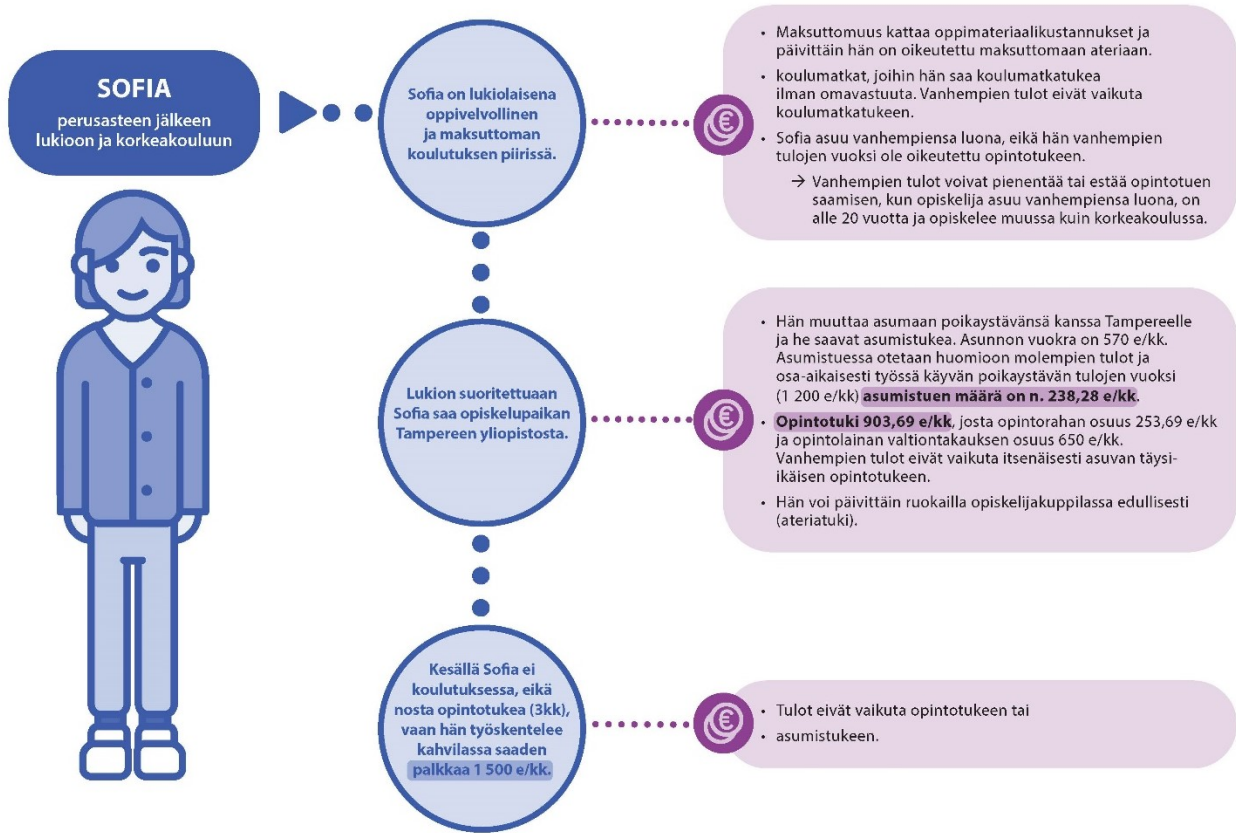
Keskustelun jäsentämiseksi tarkastellaan seuraavassa nuorten erinäisiä tilanteita esimerkkitapausten kautta. Tarkastelussa konkretisoituvat nuorten palveluihin ja etuusmuotoihin liittyvät keskeiset piirteet.

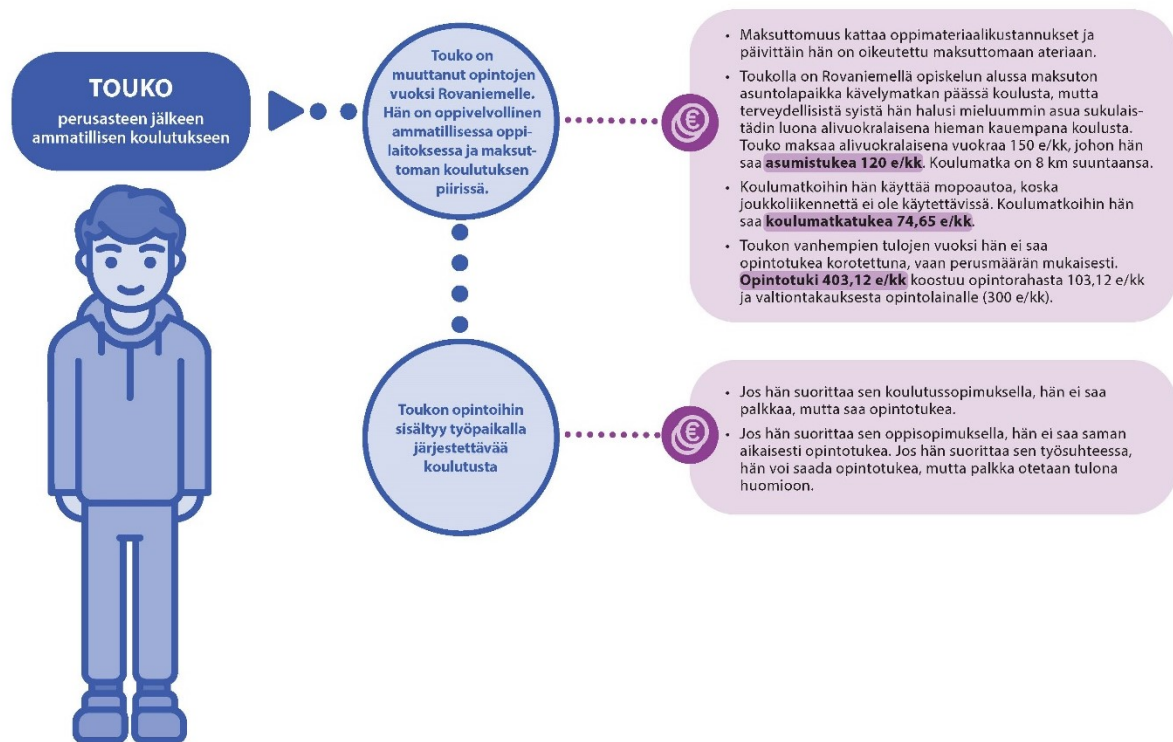
³ Palola et al. Nuoret koulutuspuudokkaat sosiaalityön asiakkaana. THL 2019.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90872/URN_ISBN_978-952-245-632-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁴ Nuoret ja perustoimeentulotuen saanti. Rekisteriselvitys. Kela 2018.

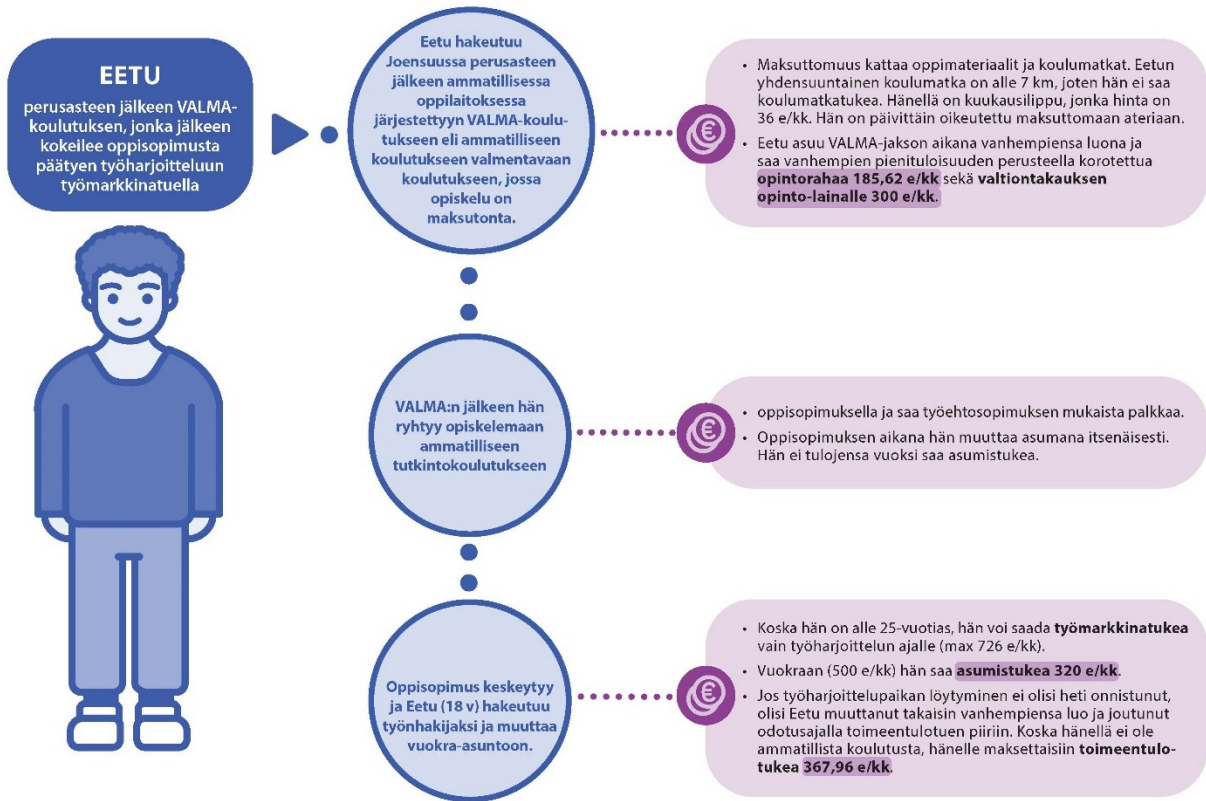
Kuva 2. Sofia: perusasteen jälkeen lukioon ja korkeakouluun

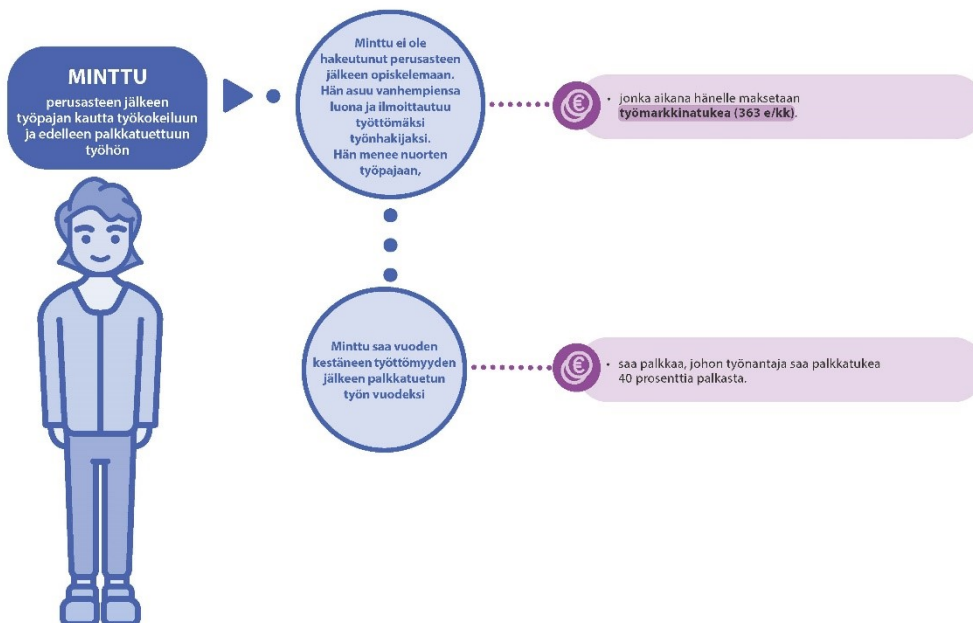
Kuva 3. Touko: perusasteen jälkeen ammatillisen koulutukseen

Kuva 4. Eetu: perusasteen jälkeen VALMA-koulutuksen, jonka jälkeen kokeilee oppisopimusta päätyen työharjoitteluun työmarkkinatuella

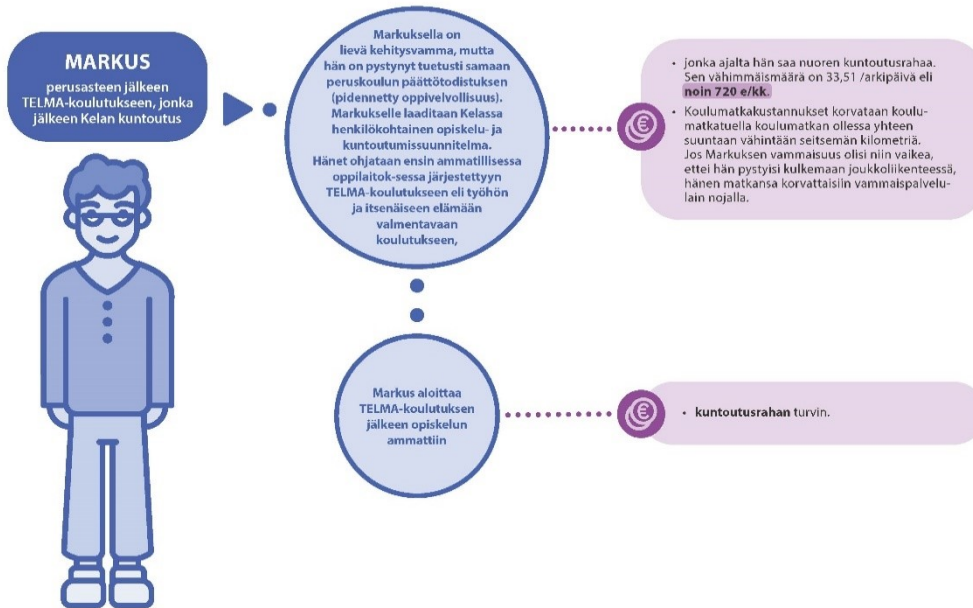

Kuva 5. Minttu: perusasteen jälkeen työpajan kautta työkokeiluun ja edelleen palkkatuettuun työhön

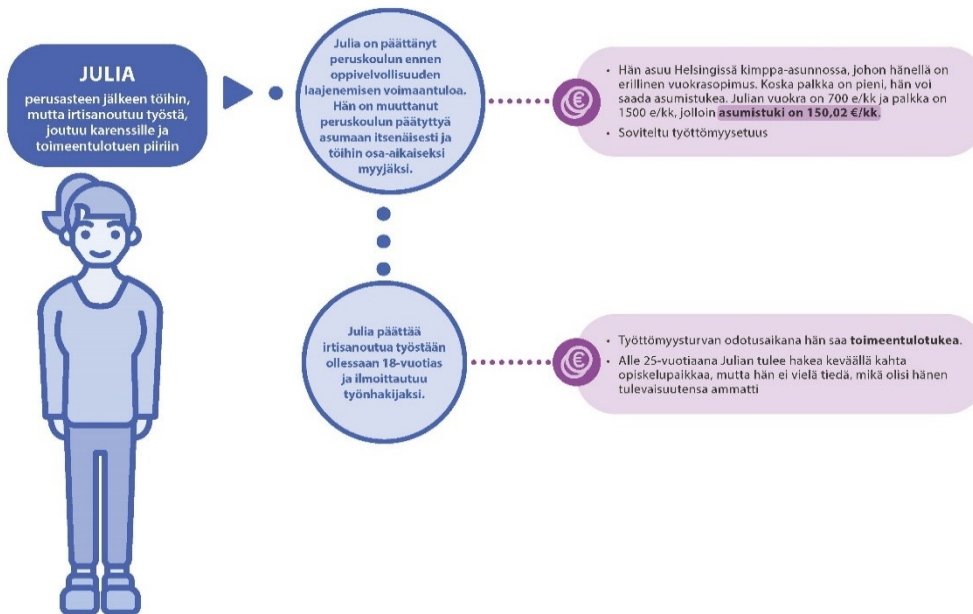

Kuva 6. Markus: perusasteen jälkeen TELMA-koulutukseen, jonka jälkeen Kelan kuntoutus

Kuva 7. Julia: perusasteen jälkeen töihin, mutta irtisanoutuu työstä, joutuu karensille ja toimeentulotuen piiriin

5 Lopuksi

Nuorten osaamisen kehittämisen jatkotyössä tuotetaan kannanottoihin ratkaistava ongelmakokonaisuus, jossa määritellään mikä on ratkaistava ongelma ja mikä on sen ratkaisun tavoite sekä peruslinjaukset, joiden pohjalta ratkaisuja lähdetään etsimään.

Jatkotyössä pohdittavia kysymyksiä voivat olla esimerkiksi:

- Onko koulutus nuorelle jatkossakin ensisijainen tavoite, johon etuus- ja palvelujärjestelmä ohjaa?